

УДК 398Дей:929Рил(477)**КОЗАР ЛІДІЯ**

кандидатка філологічних наук, доцентка, старша наукова співробітниця відділу української та зарубіжної фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна). ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2997-6106>

KOZAR LIDIYA

a Ph.D. in Philology, an associate professor, a senior research fellow of the Ukrainian and Foreign Folkloristics Department of M. Rylskiy Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine). ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2997-6106>

Бібліографічний опис:

Козар, Л. (2020) Громадський діяч Тадей Рильський в історії української фольклористики. *Матеріали до української етнології*, 19 (22), 131–139.

Kozar, L. (2020) Public Figure Tadei Rylskiy in the History of Ukrainian Folkloristics. *Materials to Ukrainian Ethnology*, 19 (22), 131–139.

ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ ТАДЕЙ РИЛЬСЬКИЙ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ФОЛЬКЛОРИСТИКИ: ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ

Анотація / Abstract

Стаття присвячена відомому культурно-освітньому діячеві Київської старої громади, економісту, етнографу, фольклористу Тадею Рильському. Актуальність теми визначається нагальністю глибокого осмислення фольклористично-етнографічної спадщини Тадея Рильського, що слугуватиме створенню об'єктивної концепції процесу історичного розвитку української науки про народну творчість. Авторка статті ставить за мету узагальнити підсумки попередніх пошуків українських та зарубіжних вчених, на їхній основі визначити внесок Тадея Рильського в українську фольклористику. Поставлені завдання розв'язано за допомогою описового, порівняльно-типологічного та порівняльно-історичного наукових методів. Хронологічні межі дослідження – друга половина XIX ст., де Тадей Рильський представлений як український громадський діяч і фольклорист в контексті національного відродження того часу. За підсумками аналізу встановлено, що його дослідження «К изучению украинского народного мировоззрения» (1888–1890) стало своєрідною енциклопедією духовного життя селянства всієї України. Одним із перших він проаналізував відображення українського менталітету в народній творчості та звичаєвому праві. А збережені від забуття фольклорні записи Т. Рильського були високо оцінені дослідниками і опубліковані після його смерті у «Збірнику народних українських пісень» М. Лисенка (1903) та у журналі «Народна творчість та етнографія» (1970).

Ключові слова: Тадей Рильський, громадський діяч, українська фольклористика, фольклорні записи.

The article is dedicated to the famous cultural and educational figure of the Kyiv old community, economist, ethnographer, folklorist Tadei Rylskiy. The relevance of the topic is determined by the need for a deep comprehension of the folkloristic-ethnographic heritage of Tadei Rylskiy, which will serve to the creation of an objective conception of the process of historical development of Ukrainian science on folklore. The article authoress is aimed to sum up the results of previous searches of Ukrainian and foreign scholars, to determine the contribution of Tadei Rylskiy to Ukrainian folkloristics on their base. These tasks are solved with the help of descriptive, comparative-typological and comparative-historical scientific methods. The chronological limits of the study include the mid to

late 19th century, where Tadei Rytskyi is represented as Ukrainian public figure and folklorist in the context of the national revival of that time. According to the results of the analysis, it is ascertained that his investigation *To the Study of Ukrainian National World-View (1888–1890)* has become a peculiar encyclopedia of the spiritual life of the peasantry throughout Ukraine. He is one of the first to analyze the reflection of Ukrainian mentality in folk art and customary law. And the folklore records of T. Rytskyi preserved from oblivion are highly appreciated by the researchers and published after his death in the *Collection of Folk Ukrainian Songs* by M. Lysenko (1903) and in the *Folk Art and Ethnography journal* (1970).

Keywords: Tadei Rytskyi, public figure, Ukrainian Folkloristics, folklore records.

Статтю присвячено одному із засновників Київської старої громади, економісту, етнографу, фольклористу Тадею Рильському – батьку Максима Рильського. «Усе, що був Рильський, як то кажуть, винний своєму народові, він сплатив, і, здається, борг залишився за українським народом гідно відзначити його пам'ять» [10, с. 509], – писав літературознавець і правознавець, син відомого історика Олександра Лазаревського Гліб Лазаревський. Ці слова й сьогодні залишаються актуальними. Актуальність обраної теми визначається потребою глибокого осмислення фольклористично-етнографічної спадщини Тадея Рильського, що слугуватиме створенню об'єктивної концепції процесу історичного розвитку української науки про народну творчість. Авторка статті має на меті узагальнити підсумки попередніх пошуків українських та зарубіжних учених, на їх основі визначити внесок Тадея Рильського в українську фольклористику.

Постать Тадея (Тадеуша-Томаша-Збігнева) Розеславовича Рильського (1841–1902) – фольклориста, економіста, педагога, історика, співзасновника Київської старої громади, учасника українського національного руху другої половини XIX ст. у вітчизняній науці вивчено досить мало, побіжно у зв'язку з представленням біографічних відомостей про його талановитого сина – Максима Тадейовича Рильського.

Польський дослідник Флоріан Неуважний у статті «Максим Рильський і Польща» [15, с. 78–91] наголошував, що на «ранне й активне зацікавлення молодого Рильського польською літературою і культурою мала вплив родинна традиція» [15, с. 79]. Він писав: «Одним із важливих аспектів питання “Максим Рильський і Польща” є власне біографічний, родинний, який ще недостатньо розроблений, оскільки не написано про життя Тадея Рильського – етнографа, соціолога, ав-

тора робіт, присвячених Коліївщині, національному українському світоглядові. Немає біографії цього хлопомана, який разом із братом вирішив власним життям сплатити борг польської шляхти перед українським народом. Усупереч нелюбіві багатьох сучасних дослідників до надмірного біографізування, цей аспект (біографічний) є вкрай важливим і актуальним» [15, с. 80].

Сам М. Рильський у листі до дядька Івана Чуприни (рідного матиного брата) писав: «Гордість наповнює серце при думці, що я син того Тадея» [13, с. 5]. Про те, що М. Рильський гордився «українськими переконаннями» батька, свідчать і його спогади: «Мій батько, Тадей Рильський, був із польської, чи, вірніше, спольщеної, поміщицької родини, але в студентські роки, разом з невеликою групою товаришів, твердо поклав служити тому народові, який його вигодував і виховав – народові українському. <...> Статті його з поля етнографії та політичної економії навч показують, що своїми переконаннями належав він до лівого крила київської української “Громади”» [20, с. 33].

Перші оцінки діяльності визначного громадського діяча, економіста, етнографа, фольклориста Тадея Рильського (1841–1902) з'явилися після його смерті. Це некрологи, листи, спогади, у яких його друзі – видатні українці, висловили свої думки про Т. Рильського¹. Зокрема, Леся Українка писала: «Українська преса не промовчала пам'яті тихої та чесної діяльності Тадея Рильського, а українські селяни, які стикалися з Рильським, ревно оплакали смерть сього єдиного з усіх польських “хлопоманів”, що конкретно, безпосередньо і до останньої хвили служив українському демосові. Користаю з нагоди, щоб прилучити прилюдно ще і свій один український голос до голосів української преси на спомин про Тадея Рильського. Честь його пам'яті!» [22].

І. Франко у некролозі «Над свіжими могилами. Пам'яті Тадея Рильського» згадував про свою зустріч з Т. Рильським 1885 року, після якої у нього залишилося «незвичайно симпатичне враження від особи Рильського... назавсідги» [19, с. 494]. «Було щось м'яке та меланхолійне в його постаті, в обрисах лица, в голосі. В розмові він не запалювався, не піднімав голосу; говорив плавно і рівно, гарною українською мовою» [19, с. 494], – писав І. Франко. Письменник також наголосив на тому, що «не як учений економіст, а як високо ідеальний чоловік і чесний характер, як один із немногих поляків, що цілим своїм життям доказали серйозність своєї любові до рідної України й її народа, лишиться Т. Рильський живим у нашій пам'яті» [19, с. 495].

Микола Лисенко у листі до Бориса Познанського писав: «Померла квітка юнацтва 60-х років, славних років обчеської свідомості й відродження українського національного почуття. Правобережжя дало два золоті, неоцінні дари українському товариству, більш, мабуть, не дасть ніколи з польських родин. Такі епохи не повторяються» [19, с. 482].

Історик, учень В. Антоновича Орест Левицький зробив огляд біографії Т. Рильського, зазначивши те, що основним джерелом знання народного життя стали його студентські подорожі разом з В. Антоновичем упродовж трьох років у Київську, Волинську, Подільську, Херсонську, Єкатеринославську губернії [19, с. 488].

М. Грушевський також наголошував на тому, що «близьке пожиття з селянством виробило в нім незвичайного знавця народного життя», що «свої спостереження над сим життям, не раз дуже тонкі й цим ентузіазмом перейняті, представив він в одній з більших своїх статей – дуже цінній: “К изучению украинского народного мировоззрения” (Києв. старина. 1888–1890)» [19, с. 496].

С. Єфремов у шосту річницю смерті Т. Рильського відзначив те, що «Антонович і Рильський – це ціла епоха в нашому громадському житті» [19, с. 498]. Ще через чотири роки він також повернувся до характеристики цих величних постатей: «Антонович і Рильський – два наймення, спаровані за життя, вічно стоятимуть у парі в історії українського руху, як імення заступників двох сторін, але одного

діла – національного відродження українського народу та простування його по шляху поступу до щиро людського щастя. За життя нерозлучні думками, вони й по смерті йтимуть поруч на сторінках історії нашого відродження, освітлюючи своїм моральним сяйвом той шлях, що прокерували людям кращими сторінками своєї діяльності... І певне кожен з них в пам'яті нащадків не переживе другого» [14].

У 1992 році канадійський вчений Марко Антонович опублікував «Спомини Яна Мйодушевського про Володимира Антоновича і Тадея Рильського» [1, с. 278–284], із яких дізнаємося про те, що Тадей Рильський був «природний, повний інтелігенції та освіченості (хоч завжди носив свиту і вишиту українську сорочку)» [1, с. 279]. «Захоплення Рильського, те, що він відмовився від привілеїв, одягнувся в свиту і вів дрібноміщанське життя, дало в результаті прекрасні культурні здобутки» [1, с. 279], – такий висновок зробив його молодший товариш, юрист за фахом, польський адвокат Ян Мйодушевський. Після смерті Т. Рильського він помістив некролог у варшавському «Ogniwie» і посмертні спомини в часопису «Przegląd Krajoowy», який у Києві видавали Станевич і Л. Радзейський.

Зі спогадів Гліба Лазаревського [19, с. 501–510] довідуємося про те, що Тадей Рильський пожертвував науковою кар'єрою в інтересах українського селянства. Мандрівки Тадея Рильського Київщиною, Волинню, Поділлям, Херсонщиною, Катеринославщиною, а також постійне перебування серед селянства стало йому «за підвалини» до його важливої для української науки праці «К изучению украинского народного мировоззрения». Далі він говорить про високу оцінку наукового доробку Тадея Рильського його батьком – істориком О. Лазаревським: «Ніхто не знає краще народного побуту на Лівобережжі, як Номис, а на Правобережжі – як Рильський» [19, с. 506]. Глібу Лазаревському вдалося зафіксувати і передати психологічний образ і біографію Тадея Рильського: «Рильський був особливо овіяний серпанком якогось національного романтизму. Потомок старого князівського роду, прадід якого врятував своє хлоп'яче життя за часів Коліївщини тим, що співав українською мовою: “Пречистая Діво, Матір руського краю!”»

Батько якого був повітовим маршалком, багатієм, а син рішуче зрікається свого минулого, батьків, багатства і залишається жити на селі для українського селянства» [19, с. 504]. Особливо цінний словесний портрет Тадея Рильського: «Перш за все, кидалося у вічі незвичайно (я навмисно вживаю цього виразу) красиве обличчя Рильського, не дивлячись на його значно понад п'ятдесятирічний вік. Проте краса ця – прегарна антична голова, трохи кучеряве, русяве, вже зачеплене сивиною волосся, вуси і досить довга борода, високе чоло, правильний тонкий ніс, великі напівприкриті віями очі – носила скоріше якийсь духовний характер, і мені, що кохався тоді у середньовічних картинах і портретах (наслідок впливу Горленка), здавалось, що з Рильського можна було б намалювати чудесний портрет вченого епохи Відродження з коміром венеціанського мережива» [19, с. 505]. Далі він передає промову Т. Рильського перед громадивцями про український народ, що може добре вирішити свою волю, тільки будучи освіченим, а тому перший обов'язок тих, хто почуває себе сином цього народу, вжити всіх зусиль, допомогти йому скоріше здобути освіту, скоріше вивести цим з пригноблення соціального і національного становища [19, с. 505]. У кінці спогадів Г. Лазаревський намагався дати відповідь на питання про те, у чому була особлива чарівність Тадея Рильського: «Мені здається, що крім кришталевої чистоти душі, але при сталевому характері (а ці властивості завжди не можуть не приваблювати до себе), Рильського підносило понад оточення цілковите дотримання поставленої мети свого життя, а головне – зміст цієї мети. <...> Тадей Рильський не на словах, а на ділі був другом українського незаможного селянства, другом в найкращому розумінні цього слова, і така почесна роль його не могла не приваблювати до себе всіх, хто співчував йому» [19, с. 509].

Серед дослідницьких праць, присвячених постаті Тадея Рильського, варто виділити публікації О. Дея [5, 17], В. Горленка [3], М. Г. Рильського [19, 22], Н. Пазяк [16], Т. Белюги [2], М. Качмар [9], Н. Побірченко [18], В. Шпака [25] та ін. У 70-х та 80-х роках ХХ ст. з'явилися публікації О. Дея [5, 17] та В. Горленка [3], присвячені висвітленню фольклористичної діяльності Т. Рильського. У передмові до

публікації пісень [17] «Пісні з Романівки» О. Дей писав, що перші зерна любові до народних пісень заронив у дитячу душу Максима Рильського його батько – Тадей Рильський, про що він згадував у вірші «Мандрівка в молодість»:

В тих мандрах батько мій чимало і
 пісень
 Усяких похопив... О, всемогуча пісне!
 Твоєму чарові лише глухий, як пень,
 Не підкоряється. Як ніжно серце тисне
 Дівочий довгий спів у затінку вишень...
 [17, с. 77].

Дослідник зробив спробу аналізу однієї з найважливіших праць Т. Рильського «К изучению украинского народного мировоззрения» [17, с. 77], зокрема відзначив те, що тут трапляються цікаві фактичні дані про народні вірування і поняття, про змішування чисто народних обрядів з церковними, про погляди на природу, про сімейні відносини, про суспільні та економічні питання, які хвилювали селян; те, що Тадей Рильський навів величезну кількість пісень, переказів, прислів'їв, висвітлюючи життя народу, його характер, світогляд. Справжньою заслугою Т. Рильського, за словами О. Дея, було те, що він підмітив активність народного світогляду, що, говорячи про селянські погляди періоду кріпосництва на правду, якої нема в світі, наводячи свій запис пісні «Ой Содома, пане-брате, Содома, Содома» з безнадійною кінцівкою, автор розвідки дуже влучно вказав на оптимістичність колективу, на його внутрішню силу до боротьби з соціальною неправдою; те, що Т. Рильський виходив з демократичних позицій при висвітленні народного життя, спираючись на міцний ґрунт даних народної творчості.

О. Дей та С. Грица вперше підготували до друку й опублікували збірку пісень з мелодіями, записаними Т. Рильським і переданими 1896 року М. Лисенку, які зберігаються в рукописних фондах ІМФЕ (ф. 24-5, од. зб. 42). Усього в збірнику 31 пісня, із них – 22 календарно-обрядові (веснянки, петрівчані та купальські, жнивні), 7 родинно-побутових та 2 соціально-побутові. Усі пісні – типові пісні цих жанрів, дуже популярні в другій половині ХІХ ст. в Центральній Україні. Цінність записів, за словами О. Дея, у наявності комплексу слова та мелодії [5, с. 43].

З веснянок Т. Рильський записав такі: «Ой ми поле зоремо, зоремо», «Ой млин меле, вода рине та й стелиться листом», «Ой диво, ой чи не диво: пішли дівки на войну», пісню до гри «До нори, мишка, до нори»; з купальських – переважно жартівливі («Ой чий ти, Іване», «Волошину, вражий сину», «Скакала жабка під гречкою» та ін.), з жнивварських – «Ой летіла перепілка по полю» та «А вже сонце котиться». Соціально-побутових пісень у збірнику дві – «Не жур мене, стара нене» і «Соцький». Родинно-побутові пісні представлені у записах Т. Рильського темами нещасливого кохання: «Ой здоров, здоров, товаришу мій», «Жито, мати, жито, колос похилився», «Суди, боже, неділі діждати», «Червона ой да калиночка да на яр-море похилилася», «Ой у полі могила та з вітром говорила», «Ой сама я на чужині, як билиночка в полі», «Тихо, тихо Дунай воду несе», «Ой Марку мій, Марку». Емоціональна напруженість сюжетів, що відтворюють життєві конфлікти, колоритні мелодії і тонка психологічна настроєність образів та картин, як зазначив О. Дей, – це ті риси, що забезпечили їм широку популярність [5, с. 44].

Правнук Тадея Рильського, голова родинного фонду «Троянди й виноград» М. Г. Рильський 2013 року упорядкував книжку «Тадей Рильський. В житті ніколи неправді не служив» (576 с.), куди ввійшли наукові праці Тадея Рильського, які стосуються проблем етнографії, фольклористики та економіки другої половини ХІХ – початку ХХ ст., а також матеріали біографічного характеру та вибране листування, спогади сучасників та дослідження наукової спадщини. Як зазначено у слові від редколегії [19, с. 5], дане зібрання творів Тадея Рильського втілює в життя не здійснену свого часу (1913 р.) спробу видання батькових досліджень його наймолодшим сином Максимом Рильським. Крім того, 2017 року на сторінках газети «Слово Просвіти» побачила розвідка М. Г. Рильського «Честь його пам'яті» [22], у якій правнук Тадея Рильського зазначив, що сучасники вважали Тадея Рильського найкращим знавцем народного життя Правобережжя, що його дослідження, статті, розвідки, студії з народного світогляду, сімейних та релігійних відносин, етнографії, економіки, правових стосунків фахівці досі вважають енциклопедією тогочасного

суспільства [22]. М. Г. Рильський відзначав, що життєвий шлях Тадея Рильського був настільки яскравим, що у спогадах сучасників не раз затьмарював його наукову спадщину: постать Рильського-українофіла затуляла силует Рильського-вченого та літератора [22].

У вищезгаданій книзі «Тадей Рильський. В житті ніколи неправді не служив» вміщено ґрунтовну передмову кандидата філологічних наук Надії Пазяк «В житті ніколи неправді не служив» (с. 6–49), яка впродовж багатьох років збирала та готувала до публікації твори Тадея Рильського. Вона відзначила те, що для сучасників Тадей Рильський «став прикладом нескореності людського духу і самопожертви на олтар народної справи, для духовних нащадків – втіленням найкращих рис молодого покоління українофілів початку 60-х років ХІХ століття» [16, с. 6]. Вона зазначила, що саме з «днів...ранньої молодості» почалася його дорога у вивченні українського народу і праці для його майбутнього, – «...це були і його перші свідомі спроби записів народної творчості, зокрема історичних пісень. Слідом за Максимовичем і Срезневським Антонович учив своїх молодших побратимів бачити у народних скарбах історичні документи» [16, с. 11]. Дослідниця детально описала епохальну для України подію перепоховання Тараса Шевченка 22 травня 1861 року та участь у цих подіях громадських діячів і, зокрема, Тадея Рильського: «...Тадей Рильський уже був серед тих, хто проводжав до Канева труну з тілом Тараса Шевченка. Більш того, студентам довелося копати на Чернечій горі останній притулок для Кобзаря» [16, с. 23]. Н. Пазяк відзначила те, що Т. Рильський активно співпрацював із Південно-Західним відділом РГТ: записані ним народні пісні з'явилися у багатотомному зводі української народної творчості Павла Чубинського [16, с. 33]. Дослідниця виокремила головну думку його «найглибшого і найзначимішого дослідження “До вивчення українського народного світогляду”»: «...кожний історичний період, історико-культурна епоха залишають незгладимий слід на духовному обличчі не тільки їхніх учасників, своєрідних дійових осіб, але ще й на багатьох і багатьох людських поколіннях, які приходять за ними. Послідовно авторка простежила історичні епохи в житті України і той духо-

вний слід (відбитий, зокрема, і в народній творчості з її етичними ідеалами), який вони залишили нащадкам. Коріння сучасного і майбутнього – у минулому: саме там зароджуються причини, наслідки яких виявляються ще багато і багато століть потім» [16, с. 40–41].

Т. Белюга в статті «Топос “село Романівка” з позиції наукової та фольклорної нарації Тадея Рильського» [2] окреслила середовище становлення фольклористичних інтересів Т. Рильського, спираючись на рукописний зошит М. Яковчука. Вона відзначила те, що як фольклорист-аналітик Т. Рильський зауважив на характерних регіональних топосах: так, обстежені ученим села Житомирщини зберегли велику кількість народних легенд та історичних пісень про гайдамаків, козаччину, про Семена Палія, Самуся, Іскру; популярним для різних фольклорних жанрів Поділля є легендарний образ Кармелюка; сюжети нарративів про поліських дівчат, яких силоміць місцеві поміщики продавали на Кавказ та на Донщину, частотні у фольклорному репертуарі сіл Чорнобильщини; для Київщини характерною була історична тематика про Нечая, Бондаренка; для Канівщини – про міфічного Вернигору тощо. Дослідниця наголосила на тому, що народознавчі розвідки ученого були і залишилися своєрідним мірилом «українськості» читача: для того, щоб пізнати українську душу і характер українця, – треба вивчати Т. Рильського, що на переконання Т. Рильського, лише українець, який усім серцем відчуває свій народ та вболіває за його культуру, є носієм чи адептом цієї культури, здатен подовжувати її вік, здатен адекватно її описувати та аналізувати, що сам же Т. Рильський виступає справжнім актантом фольклору села Романівки, ретранслятором головних фольклористичних мотивів села, ба більше, є справжнім поборником української народності, адептом української культури [2].

Серед енциклопедичних публікацій варто виділити статтю М. Качмар про Тадея Рильського [9], де вперше схарактеризовано його фольклористичну спадщину. Зокрема зазначено, що дослідження «К изучению украинского народного мировоззрения» (1888, 1890, 1903) є результатом його багатолітнього спостереження за народним життям селян Сквирського повіту Київської губернії, у якому автор

подав матеріал, бажаючи обмежитися побаченим і почутим, де потрібно, навів паралелі з інших джерел, простежив зміни світогляду впродовж 30 років. М. Качмар наголосила на тому, що у праці значною мірою використано усну словесність як ілюстративну та доказову базу [9, с. 640–641]. Вона виділила зразки народної творчості, подані в праці Т. Рильського, – обрядові та необрядові пісні, родинно-побутові, соціально-побутові, історичні пісні, балади, прозові твори та паремії.

Віктор Шпак у статті «Хлопоман Тадей Рильський», присвяченій 170-й річниці від дня народження Тадея Рильського, наголошував, що найвагомішою заслугою цього великого патріота було те, що він став першопрохідцем на шляху духовного відродження українства, що його служіння інтересам народу – приклад для мільйонів послідовників, серед яких на чільному місці його син Максим – славний нащадок того самого Тадея [25].

Як бачимо, сучасники Тадея Рильського, українські та зарубіжні дослідники одноставно наголосили на важливому значенні громадської роботи в житті вченого, що Антонович і Рильський – це ціла епоха в громадському житті України. Його син Максим Рильський відзначав, що статті Тадея Рильського з поля етнографії та економіки засвідчують те, що за своїми переконаннями він належав до Київської української громади. Правнук Тадея Рильського писав, що життєвий шлях Тадея Рильського був настільки яскравим, що у спогадах сучасників не раз затьмарював його наукову спадщину: постать Рильського-українофіла затуляла силует Рильського-вченого та літератора. Учені зробили огляд біографії Т. Рильського, відзначили те, що основним джерелом знання народного життя стали його студентські подорожі Україною, а також постійне проживання в селянському оточенні в селі Романівка. Сучасники вважали Тадея Рильського найкращим знавцем народного життя Правобережжя. Його дослідження, статті, розвідки, студії з народного світогляду, сімейних та релігійних відносин, етнографії, економіки, правових стосунків фахівці досі вважають енциклопедією тогочасного суспільства. Одним з перших він проаналізував відображення українського менталітету в народній творчості та звичаєвому праві. У праці Т. Рильського

«К изучению украинского народного мировоззрения» подано цікаві фактичні дані про народні вірування і поняття, про змішування народних обрядів з церковними, про погляди на природу, про сімейні відносини, про суспільні та економічні питання, які хвилювали селян. Тадей Рильський навів величезну кількість пісень, переказів, прислів'їв, висвітлюючи життя народу, його характер, світогляд. Справжньою заслугою Т. Рильського було те, що він підмітив активність народного світогляду, що, говорячи про селянські погляди періоду кріпосництва на правду, якої нема в світі, наводячи свій запис пісні «Ой Содома, пане-брате, Содома, Содома» з безнадійною кінцівкою, автор розвідки дуже влучно вказав на оптимістичність колективу, на його внутрішню силу до боротьби з соціальною неправдою; те, що Т. Рильський виходив з демократичних позицій при висвітленні народного життя, спираючись на міцний ґрунт даних народної творчості. Збережені від забуття фольклорні записи Т. Рильського були високо оцінені дослідниками і опубліковані після його смерті у «Збірнику народних українських пісень» М. Лисенка (1903) та у журналі «Народна

творчість та етнографія» (1970). Дослідники справедливо наголосили, що найвагомішою заслугою цього великого патріота було те, що він став першопрохідцем на шляху духовного відродження українства, що його служіння інтересам народу – приклад для мільйонів послідовників.

Примітка

¹ Грушевський М. Тадей Рильський (Некрологічні замітки). *ЗНТШ*. 1902. С. 12–13; Д. В. (Доманицький Василь). Тадей Рильський (Некролог). *ЛНВ*. 1902. Т. 29. Кн. II. С. 4; Д[орошенко] В. Тадей Рильський: Некролог. *ЛНВ*. 1902. Т. XX. Ч. III. С. 25–26; Єфремов С. Пам'яті Тадея Рильського. *Рада*. 1908. № 218. 25.IX. (8.X). С. 1; Лист Миколи Лисенка до Бориса Познанського (Київ, 22 листопада 1902 р.). *Тадей Рильський. В житті ніколи неправді не служив* / упоряд. М. Г. Рильський ; автор передм. та комент. Н. М. Пазяк. Київ, 2013. С. 481–482; Л[евецкий] О. Фадей Розеславович Рильський: Некролог. *Киевская старина*. 1902. № 11. Отд. I. С. 335–349; Фр[анко] І. Над свіжими могилами. Пам'яті Тадея Рильського. *ЛНВ*. 1902. Т. XX. С. 160–161; Чупринка І. Пам'яті незабутнього вчителя. *Рада*. 1908. № 218. 25.IX. (8.X). С. 1.

Джерела та література

1. Антонович М. Спомини Яна Мйодушевського про Володимира Антоновича і Тадея Рильського. *Український археографічний щорічник*. Нова серія. Київ, 1992. Вип. 1. С. 278–284.
2. Бєлюга Т. В. Топос «село Романівка» з позиції наукової та фольклорної нарації Тадея Рильського. *Молодий вчений*. 2018. № 5 (57). С. 95–97. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/5/25.pdf>.
3. Горленко В. Сторінка до біографії Тадея Рильського. *Народна творчість та етнографія*. 1985. № 2. С. 65–67.
4. Грушевський М. Тадей Рильський. Некрологічна замітка. *Тадей Рильський. В житті ніколи неправді не служив* / упоряд. М. Г. Рильський ; автор передм. та комент. Н. М. Пазяк. Київ, 2013. С. 496–497.
5. Дей О. І. Пісні з Романівки в записах Тадея Рильського та Миколи Лисенка. *О. Дей. Сторінки з історії української фольклористики*. Київ, 1975. С. 40–44.
6. До життєпису Тадея Рильського / передмова та публікація Надії Пазяк. *Київська старовина*. 1992. № 3. С. 58–63.
7. Єфремов С. Пам'яті Т. Рильського. *Рада*. 1908. Цит. за кн.: Мицюк О. Українські хлопомани. Чернівці, 1933. С. 79.
8. Єфремов С. Людина, з якої нічого не вийшло. *Рада*. 1912. Цит. за кн.: Мицюк О. Українські хлопомани. Чернівці, 1933. С. 79–80.
9. Качмар М. Рильський Тадей (Тадеуш-Томаш-Збігнев) Розеславович. *Українська фольклористична енциклопедія* / керівник проекту, науковий редактор, упоряд. В. Сокіл. Львів, 2018. С. 640–641.
10. Лазаревський Г. Київська старовина. Спогади. *Тадей Рильський. В житті ніколи неправді не служив* / упоряд. М. М. Рильський ; автор передм. та комент. Н. М. Пазяк. Київ : Успіх і кар'єра, 2013. С. 501–510.
11. Л[евецкий] О. Фадей Розеславович Рильський: Некролог. *Киевская старина*. 1902. Т. LXXIX. № 11. Отд. I. С. 335–349. Передруковано у кн.: *Тадей Рильський. В житті ніколи*

неправді не служив / упоряд. М. М. Рильський ; автор передм. та комент. Н. М. Пазяк. Київ : Успіх і кар'єра, 2013. С. 483–494.

12. Лист Миколи Лисенка до Бориса Познанського. *Тадей Рильський. В житті ніколи неправді не служив* / упоряд. М. М. Рильський ; автор передм. та комент. Н. М. Пазяк. Київ : Успіх і кар'єра, 2013. С. 481–482.

13. Максим Рильський – вірний лицар рідної мови: методико-бібліографічні матеріали / уклад. Г. О. Зябкова. Харків, 2020. С. 5.

14. Мицюк О. Українські хлопомани. Чернівці, 1933. 80 с.

15. Неуважний Ф. Максим Рильський і Польща. *Слов'янський світ*. 2011. № 9. С. 78–91.

16. Пазяк Н. В житті ніколи неправді не служив. *Тадей Рильський. В житті ніколи неправді не служив* / упоряд. М. Г. Рильський ; автор передм. та комент. Н. М. Пазяк. Київ, 2013. С. 6–49.

17. Пісні з Романівки (Подали Олексій Дей і Софія Грица). *Народна творчість та етнографія*. 1970. № 1. С. 77–86.

18. Побірченко Н. Запізнілий романтик Тадей Рильський. *Історико-педагогічний альманах*. 2006. Вип. 1. С. 51–61.

19. Тадей Рильський. В житті ніколи неправді не служив / упоряд. М. Г. Рильський ; автор передм. та комент. Н. М. Пазяк. Київ : Успіх і кар'єра, 2013. 576 с.

20. Рильський М. Из спогадів. *Рильський М. Збір. творів : у 20 т.* Київ, 1988. Т. 19. С. 33.

21. Рильський М. Из давніх літ. *Рильський М. Зібрання творів : у 20 т.* Київ, 1988. Т. 19. С. 456–458.

22. Рильський М. Честь його пам'яті. *Слово Просвіти*. 2017. 21 вересня. URL : <http://slovo-prosvity.org/2017/09/21/chest-joho-pamyati/>.

23. Рильський Т. К изучению украинского народного мировоззрения. Ч. I. Религиозные отношения. *Киевская старина*. 1888. Т. XXIII. № 11. С. 266–306; Ч. II. Семейные отношения. *Киевская старина*. 1890. Т. XXX. № 9. С. 341–372; Т. XXXI. № 10. С. 1–26; № 11. С. 125–232; Ч. III. Экономические отношения. *Киевская старина*. 1903. Т. LXXXI. № 4. С. 123; № 5. С. 161–191.

24. Фр[анко] Ів. Пам'яті Тадея Рильського. *ЛНВ*. 1902. Т. XX. С. 160–161. Передруковано у кн.: *Тадей Рильський. В житті ніколи неправді не служив* / упоряд. М. М. Рильський ; автор передм. та комент. Н. М. Пазяк. Київ : Успіх і кар'єра, 2013. С. 494–496.

25. Шпак В. Хлопоман Тадей Рильський. *Урядовий кур'єр*. 11 січня. 2011.

References

1. ANTONOVYCH, Jan Mioduszewski's Recollections of Volodymyr Antonovych and Tadeusz Rylski. In: Pavlo SOKHAN, ed.-in-chief. *The Ukrainian Archeographic Yearbook. New Series*. (Ukrainian Archeographic Collection, vol. 4.) 1992, iss. 1, pp. 278–284 [in Ukrainian].

2. BELIUHA, Tetiana. "Village of Romanivka" Topos from the Point of View of Tadeusz Rylski's Scientific and Folkloric Narration. In: Oksana PETROVA, secretary-in-chief, *Young Scientist: A Monthly*. Kherson: Helvetica, 2018, May, no. 5 (1) (57), pp. 95–97 [online]. Available from: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/5/25.pdf> [in Ukrainian].

3. HORLENKO, Vasyl. Adding Another Page to the Biography of Tadeusz Rylski. In: Serhiy ZUBKOV, ed.-in-chief, *Folk Art and Ethnography*, 1985, no. 2, pp. 65–67 [in Ukrainian].

4. HRUSHEVSKYI, Mykhaylo. Tadeusz Rylski. An Obituary Notice. In: Maksym RYLSKYI (compiler). *Tadeusz Rylski. He Never Ever Adhered to the Falsehood in His Life*. Prefaced and annotated by Nadiya PAZIAK. Kyiv: Success and Career, 2013, pp. 496–497 (in Ukrainian).

5. DEY, Oleksiy. Songs from the Village of Romanivka Recorded by Tadeusz Rylski and Mykola Lysenko. In: Oleksiy DEY. *Notes on the History of Ukrainian Folklore Studies*. Kyiv, 1975, pp. 40–44 [in Ukrainian].

6. PAZIAK, Nadiya (prefaced and presented by). On the Issue of the Biography of Tadeusz Rylski. In: Petro TOLOCHKO, ed.-in-chief, *The Kyivan Past*. Kyiv, 1992, no. 3, pp. 58–63 [in Ukrainian].

7. YEFREMOV, Serhiy. In Memory of Tadeusz Rylski. In: Mefodiy PAVLOVSKYI, ed.-in-chief, *The Council*. 1908. Cited from: Oleksandr, MYTSIUK. *Ukrainian Khlopomany*. Chernivtsi: Merkur, 1933, p. 79 [in Ukrainian].

8. YEFREMOV, Serhiy. A Person Who Has Not Achieved Anything. In: Mefodiy PAVLOVSKYI, ed.-in-chief, *The Council*. 1912. Cited from: Oleksandr, MYTSIUK. *Ukrainian Khlopomany*. Chernivtsi: Merkur, 1933, pp. 79–80 [in Ukrainian].

9. KACHMAR, Mariya. Rylski Tadeusz-Tomasz-Zbigniew Rozeslavovych. In: Vasyl SOKIL (project manager, scientific editor, compiler). *The Ukrainian Folkloristic Encyclopedia*. Lviv, 2018, pp. 640–641 [in Ukrainian].
10. LAZAREVSKYI, Hlib. The Kyivan Past. Memories. In: Maksym RYLSKYI (compiler). *Tadeusz Rylski. He Never Ever Adhered to the Falsehood in His Life*. Prefaced and annotated by Nadiya PAZIAK. Kyiv: Success and Career, 2013, pp. 501–510 (in Ukrainian).
11. L[EVITSKYI], O[rest]. Fadei Rozeslavovich Rylsky: An Obituary. In: Volodymyr NAUMENKO, ed.-in-chief, *The Kyivan Past: A Monthly Historical Magazine*, 1902, yr. 21, vol. LXXIX, no. 11 (November), section 1, pp. 335–349. Reprinted in: Maksym RYLSKYI (compiler). *Tadeusz Rylski. He Never Ever Adhered to the Falsehood in His Life*. Prefaced and annotated by Nadiya PAZIAK. Kyiv: Success and Career, 2013, pp. 483–494 (in Russian).
12. A Mykola Lysenko's Letter to Borys Poznanskyi. In: Maksym RYLSKYI (compiler). *Tadeusz Rylski. He Never Ever Adhered to the Falsehood in His Life*. Prefaced and annotated by Nadiya PAZIAK. Kyiv: Success and Career, 2013, pp. 481–482 (in Ukrainian).
13. ZIABKOVA, Hanna (compiler). *Maksym Rylskyi, A Faithful Champion of Native Language: Methodical and Bibliographic Materials*. Kharkiv, 2020, p. 5 [in Ukrainian].
14. MYTSIUK, Oleksandr. *Ukrainian Khlopomany*. Chernivtsi: Merkur, 1933, 80 pp. [in Ukrainian].
15. NIEUWAŻNY, Florian. Maksym Rylskyi and Poland. In: Hanna SKRYPNYK ed.-in-chief, *The Slavic World: Collected Scientific Papers. On the Occasion of the XVth International Congress of Slavists. An Annual*. Kyiv: Maksym Rylskyi IASFE, 2011, iss. 9, pp. 78–91 [in Ukrainian].
16. PAZIAK, Nadiya. He Never Ever Adhered to the Falsehood in His Life. In: Maksym RYLSKYI (compiler). *Tadeusz Rylski. He Never Ever Adhered to the Falsehood in His Life*. Prefaced and annotated by Nadiya PAZIAK. Kyiv: Success and Career, 2013, pp. 6–49 (in Ukrainian).
17. Songs from the Village of Romanivka (Presented by Oleksiy Dey and Sofiya Hrytsa). In: Oleksiy DEY, ed.-in-chief, *Folk Art and Ethnography*, 1970, no. 1, pp. 77–86 [in Ukrainian].
18. POBIRCHENKO, Nataliya. Belated Romanticist Tadeusz Rylski. In: Olha SUKHOMLYNSKA, ed.-in-chief, *The Educational History Review*. Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University. Uman, 2006, iss. 1, pp. 51–61 [in Ukrainian].
19. RYLSKYI, Maksym (compiler). *Tadeusz Rylski. He Never Ever Adhered to the Falsehood in His Life*. Kyiv: Success and Career, 2013, 576 pp. (in Ukrainian).
20. RYLSKYI, Maksym. From My Memoirs. In: Maksym RYLSKYI, *Collected Works: in Twenty Volumes*. Kyiv: Scientific Thought, 1988, vol. 19: *Autobiographical Materials. Itinerary Notes. Letters (1907–1956)*, p. 33 [in Ukrainian].
21. RYLSKYI, Maksym. From My Early Years. In: Maksym RYLSKYI, *Collected Works: in Twenty Volumes*. Kyiv: Scientific Thought, 1988, vol. 19: *Autobiographical Materials. Itinerary Notes. Letters (1907–1956)*, pp. 456–458 [in Ukrainian].
22. RYLSKYI, Maksym. Glory to His Memory. In: Liubov HOLOTA, ed.-in-chief, *The Word of Enlightenment*. 2017, September, 21 [online]. Available from: <http://slovoprosvity.org/2017/09/21/chest-joho-pamyati/> [in Ukrainian].
23. RYLSKI, Tadeusz. On the Issue of Studying the Ukrainian Folk Worldview. Pt. I. Religious Relationships. In: Oleksandr LASHKEVYCH, ed., *The Kyivan Past: A Monthly Historical Magazine*. Kyiv: Hryhoriy Korchak-Novytskyi Printing House, 1888 (yr. 7), Vol. XXIII, no. 11 (November), pp. 266–306; Pt. II. Family Relationships. In: Yevhen KYVLYTSKYI, ed., *The Kyivan Past*, 1890 (yr. 9), vol. XXX, no. 9 (September), pp. 341–372, vol. XXXI, no. 10 (October), pp. 1–26, no. 11 (November), pp. 125–232; Pt. III. Economic Relationships. In: Volodymyr NAUMENKO, ed.-in-chief, *The Kyivan Past*, 1903, yr. 22, vol. LXXXI, no. 4 (April), p. 123, no. 5 (May), pp. 161–191 [in Russian].
24. FR[ANKO], Iv[an]. In Memory of Tadeusz Rylski. In: Volodymyr HNATIUK, Mykhaylo HRUSHEVSKYI, Ivan FRANKO, eds.-in-chief, *Literary and Scientific Bulletin: A Monthly of Literature, Science and Public Life*. Lviv: Shevchenko Scientific Society Printing House under supervision of Karol Bednarskyi, 1902, yr. 5, vol. XX, pp. 160–161 [in Ukrainian]. Reprinted in: Maksym RYLSKYI (compiler). *Tadeusz Rylski. He Never Ever Adhered to the Falsehood in His Life*. Prefaced and annotated by Nadiya PAZIAK. Kyiv: Success and Career, 2013, pp. 494–496 (in Ukrainian).
25. SHPAK, Viktor. Tadeusz Rylski, A Khlopoman. In: *The Governmental Courier*. 2011, January 11 [in Ukrainian].